

ਇਕਾ ਬਾਣੀ ਇਕੁ ਗੁਰੁ ਇਕੋ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰਿ ॥

ਇਕਾ ਬਾਣੀ ਇਕੁ ਗੁਰੁ ਇਕੋ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰਿ ॥ (ਪੰਨਾ-646)

ਇਕਾ ਬਾਣੀ — ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਡੂੰਘੀ ਆਤਮਿਕ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਜੇ ਕਿਸੇ ਠੁੱਲੀ ਮਾਦੀ (material) ਸ਼ੈਅ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਬਾਬਤ ਖੋਜ ਕਰਨ ਲਈ ਤੋੜ-ਫੋੜ (dissect) ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕਈ ਸ਼ਕਲਾਂ ਦੇ ਤੱਤਾਂ ਵਿਚ ਬਦਲਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ—

ਹਾਈਡਰੋਜਨ (hydrogen) ਅਤੇ ਆਕਸੀਜਨ (oxygen) ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਨਾਈਟਰੋਜਨ (nitrogen) ਅਤੇ ਆਕਸੀਜਨ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਹਵਾ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਕਾਰਬਨ (carbon) ਅਤੇ ਆਕਸੀਜਨ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਤੋਂ ਅੱਗ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਦੇਹ ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਦ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਪੰਜ ਤੱਤ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਮੁੱਢਲੇ ਤੱਤਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਭੀ ਡੂੰਘੀ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਹਰ ਇਕ ਸ਼ੈਅ ਇਲੈਕਟਰੋਨਜ਼ (electrons) ਆਦਿ ਵਿਚ ਬਦਲਦੀ ਹੋਈ ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ ਪਰਮ ਤੱਤ (Primal element) ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦ ਇਹ ਹਰਕਤ (vibrate) ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਅਸਚਰਜ ਆਤਮਿਕ ਕਲਾ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ—

1. ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ (Divine Music)
2. ਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (Divine Light)
3. ਆਤਮਿਕ ਸ਼ਕਤੀ (Divine Power)

ਇਹ ‘ਅਨਹਦ ਨਾਦ’, ‘ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ’, ‘ਸ਼ਬਦ’ ਅਥਵਾ ‘ਬਾਣੀ’ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਆਤਮਿਕ ਡੂੰਘਿਆਈਆਂ ਵਿਚ ਇਕ-ਰਸ ਲਗਾਤਾਰ ਵਜਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਭੁਗਤਿ ਗਿਆਨੁ ਦਇਆ ਭੰਡਾਰਣਿ ਘਟਿ ਘਟਿ ਵਾਜਹਿ ਨਾਦ ॥ (ਪੰਨਾ-6)

ਘਟਿ ਘਟਿ ਵਾਜੈ ਕਿੰਗੁਰੀ ਅਨਦਿਨੁ ਸਬਦਿ ਸੁਭਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-62)

ਸੁ ਸਬਦੁ ਨਿਰੰਤਰਿ ਨਿਜ ਘਰਿ ਆਛੈ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਜੋਤਿ ਸੁ ਸਬਦਿ ਲਹੈ ॥

(ਪੰਨਾ-945)

ਜਦ ਸਾਡੀ 'ਸੁਰਤੀ' ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਸਿਮਰਨ ਦੁਆਰਾ —

ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ

ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ

ਵਾਹ-ਵਾਹ ਦੇ ਆਤਮਿਕ ਹਿੰਡੋਲੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ

ਤਾਂ ਗੁਰਸਬਦੀ ਗੋਬਿੰਦ ਗੱਜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਕਿਸੇ 'ਬੋਲੀ' ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ 'ਬਾਣੀ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਦ ਇਹੋ 'ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ' ਅਥਵਾ 'ਇਲਾਹੀ ਬਾਣੀ' ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਗੁਰੂਆਂ, ਭਗਤਾਂ ਜਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀਆਂ ਡੂੰਘਿਆਈਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ —

'ਗੁਰਬਾਣੀ'

'ਭਗਤ ਬਾਣੀ'

'ਸਚ ਬਾਣੀ'

'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ'

'ਅਨਹਦ ਬਾਣੀ'

'ਨਿਰਮਲ ਬਾਣੀ'

'ਪੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ'

'ਖਸਮ ਕੀ ਬਾਣੀ'

'ਪ੍ਰਭ ਬਾਣੀ'

'ਰੂੜੀ ਬਾਣੀ'

'ਪ੍ਰੀ ਬਾਣੀ'

'ਅਚਰਜ ਬਾਣੀ'

ਆਦਿ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ 'ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ', 'ਅਨਹਦ ਨਾਦ' ਅਥਵਾ 'ਬਾਣੀ' — ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਧੁਪ' — ਸੂਰਜ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਹੈ।

ਕਿਉਂਕਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਸਦਾ 'ਇਕੋ' ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਮਈ

‘ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ’, ‘ਅਨਹਦ ਨਾਦ’, ‘ਅਨਹਦ ਬਾਣੀ’ ਭੀ ਇਕੋ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ ਵਿਚੋਂ ਸਦਾ ਹੀ ਅਤੁਟ, ਅਮਿਤ, ਅਨਹਦ, ਲਗਾਤਾਰ ਕਿਰਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ ਨਾਲ ‘ਬਾਣੀ’ ਦੁਆਰਾ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਸਦਾ ਲਈ ਇਲਾਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਤੇ ‘ਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ’ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਜਦ ਇਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ‘ਬਾਣੀ’, ‘ਸਬਦ’ ਅਥਵਾ ‘ਅਨਹਦ ਨਾਦ’—

ਇਕ ਹੈ

ਅਕਾਲ ਹੈ

ਅਦੇਸ ਹੈ

ਬੇਅੰਤ ਹੈ

ਆਦਿ ਜੁਗਾਦੀ ਹੈ

ਸੰਪੂਰਨ ਹੈ

ਤਾਂ ਇਹ ਅਨਹਦ ਬਾਣੀ—

ਅਖਰਾਂ ਵਿਚ

ਬੋਲੀ ਵਿਚ

ਦੇਸ਼ ਵਿਚ

ਕਾਲ ਵਿਚ

ਧਰਮ ਜਾਂ ਮਜ਼ਹਬ ਵਿਚ

ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸਰਬੱਗ ਤੇ ਅਨੰਤ ਹੋਣ ਦਾ ਇਹ ਸਬੂਤ ਹੈ, ਕਿ ‘ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ’ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਨੇਕਾਂ ਸਮਕਾਲੀ ਅਤੇ ਕਈਆਂ ਮਤਾਂ, ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਹੋ ਗੁਜ਼ਰੇ ਸੰਤਾਂ-ਭਗਤਾਂ-ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਇਕੋ ‘ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ’ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤਾਂ-ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਬੋਲੀਆਂ, ਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕੋ ‘ਨਾਨਕ ਜੋਤ’ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਦਸ ਸਰੂਪਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਅਨਹਦ ਬਾਣੀ’ ਅਥਵਾ ‘ਇਕਾ ਬਾਣੀ’ ਭੀ ਸੀਮਤ ਬੋਲੀ ਅਤੇ ਸੀਮਤ ਅਖਰਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਥਵਾ ‘ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ’ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਅਖਰ ਜਾਂ

ਬੋਲੀ ਦੇ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਨਾਲ ਭੀ ਇਹ ‘ਅਨਹਦ ਬਾਣੀ’— ਅਖਰਾਂ ਜਾਂ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਅਖਰ ਸਾਸਤ੍ਰ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤ ਪੁਰਾਨਾ ॥
ਅਖਰ ਨਾਦ ਕਥਨ ਵਖੁਆਨਾ ॥...
ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਮਾਨ ਅਖਰ ਹੈ ਜੇਤਾ ॥
ਨਾਨਕ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਨਿਰਲੇਪਾ ॥ (ਪੰਨਾ-261)

ਬਾਵਨ ਅਛਰ ਲੋਕ ਤੈ ਸਭੁ ਕਛੁ ਇਨ ਹੀ ਮਾਹਿ ॥
ਏ ਅਖਰ ਖਿਰਿ ਜਾਹਿਗੇ ਓਇ ਅਖਰ ਇਨ ਮਹਿ ਨਾਹਿ ॥
ਜਹਾ ਬੋਲ ਤਹ ਅਛਰ ਆਵਾ ॥ ਜਹ ਅਬੋਲ ਤਹ ਮਨੁ ਨ ਰਹਾਵਾ ॥
ਬੋਲ ਅਬੋਲ ਮਧਿ ਹੈ ਸੋਈ ॥
ਜਸ ਓਹੁ ਹੈ ਤਸ ਲਖੈ ਨ ਕੋਈ ॥ (ਪੰਨਾ-340)

ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਗਲਤ ਹੈ ਕਿ ਬਾਣੀ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਵਿਰਸੇ ਵਿਚ ਮਿਲੀ ਹੈ, ਸਿਰਫ਼ ਸਾਡੀ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਹੀ ‘ਮਲਕੀਅਤ’ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਇਹ ਬਾਣੀ ਦੇਸ਼-ਕਾਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ‘ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ’ ਦੁਆਰਾ ਸਾਰੇ ਖੰਡਾਂ-ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ ਵਿਚ ਫੈਲਿਓ ਅਨੁਰਾਗ ਹੈ, ਇਹ ਬਾਣੀ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਜੁਗੋ-ਜੁਗ ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰਾ ਅਥਵਾ ‘ਜਗ ਚਾਨਣ’ ਹੈ—

ਗੁਰਬਾਣੀ ਇਸੁ ਜਗ ਮਹਿ ਚਾਨਣੁ ਕਰਮਿ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਏ ॥ (ਪੰਨਾ-67)
ਪਰਥਾਇ ਸਾਖੀ ਮਹਾਪੁਰਖ ਬੋਲਦੇ ਸਾਝੀ ਸਗਲ ਜਹਾਨੈ ॥ (ਪੰਨਾ-647)
ਖਤ੍ਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸੂਦ ਵੈਸ ਉਪਦੇਸੁ ਚਹੁ ਵਰਨਾ ਕਉ ਸਾਝਾ ॥ (ਪੰਨਾ-747)

ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਾਡੀ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਹੀ ਨਹੀਂ. ਬਲਕਿ ਅਮਾਨਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ‘ਅਨੁਭਵੀ ਤਤ ਗਿਆਨ’ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਕੋਨੇ-ਕੋਨੇ ਤਾਈਂ ਫੈਲਾਉਣਾ ਸਾਡਾ ਪਹਿਲਾ ਤੇ ਮੁਖ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਪਰ ਅਤਿਅੰਤ ਦੁਖ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਇਸ ਅਮੋਲਕ ਆਤਮਿਕ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਆਪ ਵੀ ਪੂਰਾ-ਪੂਰਾ ਲਾਹਾ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕੇ। ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸਾਰਥਕ ‘ਤਤ ਗਿਆਨ’ ਨੂੰ ਫੈਲਾਉਣਾ ਤਾਂ ਕੀ ਸੀ, ਬਲਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼—

ਪਾਠ-ਪੂਜਾ
ਕਰਮ-ਕਾਂਡ
ਭਾਈਚਾਰਕ ਬਿਉਹਾਰ
ਸੁਆਰਥ ਪੂਰਤੀ
4

ਰਾਗ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ
ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ

ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਅਣਗਹਿਲੀ ਲਈ ਸਮੂਹ ਸਿਖ-ਸੰਗਤਾਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ।

‘ਇਕ-ਗੁਰੂ’ — ‘ਗੁਰੂ’ ਅਖਰ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ, ਜੋ ਅਗਿਆਨ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਖ ਨੂੰ ‘ਤਤ-ਗਿਆਨ’ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ‘ਗੁਰੂ’ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਅਗਿਆਨਤਾ ਯਾ ਭਰਮ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ‘ਰੋਸ਼ਨੀ’ ਨੂੰ ਹੀ ਗੁਰੂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ‘ਗੁਰੂ’ ਇਲਾਹੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ‘ਜੋਤ’ ਹੈ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਇਕ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਇਕੋ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਮਈ ‘ਪੁੱਖ’ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਅੰਧੇਰਾ ਦੂਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਲਾਹੀ ਧੁਪ ਅਥਵਾ ‘ਸਬਦ’ — ਸਾਡੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਭਰਮ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਲਾਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਰੂਪ ਸਬਦ ਹੀ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦਾ ਸੱਚਾ-ਸੁੱਚਾ ਇਕੋ-ਇਕ ‘ਗੁਰੂ’ ਹੈ। ਇਹ ਅਤਿ ਸੂਖਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਮਈ ‘ਜੀਵਨ-ਰੋ’ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ —

ਨਾਮ

ਸਬਦ

ਅੰਮ੍ਰਿਤ

ਹੁਕਮ

ਬਾਣੀ

ਆਦਿ, ਅਨੇਕਾਂ ਨਾਮਾਂ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਆਪ ‘ਜੋਤ-ਸਰੂਪ’ ਸਨ, ‘ਸਬਦ-ਸਰੂਪ’ ਸਨ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਕਲਜਗੀ ਜੀਵਾਂ ਤੇ ਤਰਸ ਕਰਕੇ ਤਰੁੱਠ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜ-ਭੂਤਕ ਸਰੀਰ ਧਾਰਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ‘ਦਰਸ਼ਨ’ ਕਰਕੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਤੋਂ ‘ਬਚਨ-ਬਾਣੀ’ ਸੁਣ ਕੇ ਸ਼ਰਧਾ ਉਪਜੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਅਗਵਾਈ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਢਾਲ ਕੇ, ਬ੍ਰਹਮ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਪੁਜਣ ਲਈ ਸਤਿਸੰਗ ਦੁਆਰਾ ਉਦਮ ਕਰ ਸਕੀਏ।

ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਬੋਲੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ॥

ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਕੈ ਮਨਿ ਪਿਆਰੀ ਭਾਣੀ ॥

ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰੇ ਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਰਉਪਕਾਰੀਆ ਜੀਉ॥

(ਪੰਨਾ-96)

ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਦਾ ਪੰਜ ਭੂਤਕ ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਆਤਮਿਕ —

ਪ੍ਰਕਾਸ਼
ਗਿਆਨ
ਦੀਖਿਆ
ਹੁਕਮ
ਉਪਦੇਸ਼
ਵਿਚਾਰ
ਆਦੇਸ਼
ਬਚਨ
ਖਜ਼ਾਨਾ

ਅਥਵਾ ‘ਆਪਾ’ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਅਗਵਾਈ ਲਈ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ‘ਬਾਣੀ-ਰੂਪ’, ‘ਸਬਦ-ਰੂਪ’, ‘ਆਤਮਿਕ ਜੋਤ’—ਸੀਮਤ ਤੇ ਬਿਨਸਨਹਾਰ ਅਖਰਾਂ ਦੀ ਪਕੜ ਜਾਂ ਇਨਸਾਨੀ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਸਮਝ ਤੇ ਪਕੜ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹੈ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਖਰਾਂ ਜਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਪਿਛੇ ਉਹੀ ਇਲਾਹੀ ਜੋਤ ਛੁਪੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ —

ਸਬਦੁ ਗੁਰੁ ਪੀਰਾ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰਾ ਬਿਨੁ ਸਬਦੈ ਜਗੁ ਬਉਰਾਨੰ ॥ (ਪੰ.-635)

ਆਪੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਬਦੁ ਹੈ ਆਪੇ ॥ (ਪੰਨਾ-797)

ਸਬਦੁ ਗੁਰੁ ਸੁਰਤਿ ਧੁਨਿ ਚੇਲਾ ॥ (ਪੰਨਾ-943)

ਬਾਣੀ ਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਹੈ ਬਾਣੀ ਵਿਚਿ ਬਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸਾਰੇ ॥ (ਪੰਨਾ-982)

ਸਚਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਬਦੁ ਅਪਾਰਾ ॥ (ਪੰਨਾ-1055)

ਸਤਿਗੁਰੁ ਬਚਨੁ ਬਚਨੁ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਾਧਰੁ ਮੁਕਤਿ ਜਨਾਵੈਗੋ ॥ (ਪੰ.-1309)

ਗੁਰੁ ਮੂਰਤਿ ਗੁਰੁ ਸਬਦੁ ਹੈ

ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਵੇਲਾ ॥ (ਵਾ. ਭਾ. ਗੁ. 24/11)

ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਹਿ ਸਬਦੁ ਸਬਦੁ ਮਹਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਹੈ

ਨਿਗੁਨੁ ਸਗੁਨੁ ਗਯਾਨੁ ਧਯਾਨੁ ਸਮਝਾਵੈ ਜੀ ॥ (ਕ. ਭਾ. ਗੁ. 608)

‘ਬਾਣੀ’ ਇਕ ਹੈ ਤੇ ‘ਸਬਦ’ ਭੀ ਇਕ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ‘ਬਾਣੀ-ਰੂਪ ਗੁਰੂ’ ਤੇ ‘ਸਬਦ-ਰੂਪ ਗੁਰੂ’ ਇਕੋ ਹੀ ਹਨ ਅਤੇ ਜੁਗਾਂ-ਜੁਗਾਂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਉਸੇ ਇਕੋ ਸਦਾ ਕਾਇਮ-ਦਾਇਮ, ਸਦਾ ਸਲਾਮਤ ਅਤੇ ਅਟੱਲ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੀ ਵਰਤ-ਵਰਤਾਰਾ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸਰੁ ਏਕੁ ਹੈ ਸਭ ਮਹਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-53)

ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਰਾ ਸਦਾ ਸਦਾ ਨਾ ਆਵੈ ਨਾ ਜਾਇ ॥

ਉਹੁ ਅਬਿਨਾਸੀ ਪੁਰਖੁ ਹੈ ਸਭ ਮਹਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-759)

ਆਦਿ ਅੰਤਿ ਏਕੈ ਅਵਤਾਰਾ ॥

ਸੋਈ ਗੁਰੂ ਸਮਝਿਯਹੁ ਹਮਾਰਾ ॥ (ਚੋਪਈ ਪਾ: 10)

ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਆਦਿ-ਅੰਤ, ਜੁਗੋ-ਜੁਗ ‘ਇਕੋ ਗੁਰੂ’ ਹੈ, ਦੋ, ਚਾਰ, ਦਸ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ।

ਹਾਂ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ, ਉਦੋਂ ਦੀ ਸਭਿਅਤਾ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਰੁਚੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹੋ ‘ਇਕੋ ਜੋਤਿ’ ਹੀ, ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਭੇਖਾਂ ਵਿਚ, ਸਰੀਰ ਧਾਰ ਕੇ ਲੁਕਾਈ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਆਈ ਤੇ ਉਹ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ‘ਬਾਣੀ’ ਛੱਡ ਗਏ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਮਜ਼ਹਬ ਅਥਵਾ ਧਰਮ ਚਲਦੇ ਰਹੇ।

ਜ਼ਰੂਰੀ ਨੁਕਤਾ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਪੀਰ-ਪੈਗੰਬਰ, ਔਲੀਏ, ਅਵਤਾਰ ਆਦਿ, ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ‘ਸ਼ਖਸੀਅਤ’ ਅਥਵਾ ‘ਵਿਅਕਤੀ ਪੂਜਾ’ ਵਿਚ ਹੀ ਫਸਾ ਗਏ।

ਪਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ‘ਸਿਖਾਂ’ ਉਪਰ ਅਪਾਰ ਮਿਹਰ-ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਤੇ ਦੂਰ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੁਆਰਾ ਸਾਨੂੰ ‘ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸ਼ਖਸੀਅਤ’ (personality cult) ਤੋਂ ਉਚਾ ਉਠਾ ਕੇ, ਹਮੇ ਸ਼ਾ ਲਈ ਇਲਾਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ—

‘ਬਾਣੀ’

‘ਸਬਦ’

‘ਨਾਮ’

‘ਹੁਕਮ’

ਦੇ ਅਟੱਲ ਤੇ ਇਕੋ-ਇਕ ਸਚੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਲੜ ਲਾ ਗਏ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਇਸ ਦੂਰ ਅੰਦੇਸ਼ੀ ਅਤੇ ਅਤਿਅੰਤ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਸਾਨੂੰ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਦੀ ਖੋਚਲ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਪੂੰ ਬਣੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਭੰਬਲ-ਭੂਸਿਆਂ ਅਤੇ ਮਨਮਤਾਂ ਤੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਬਚਾ ਲਿਆ ਅਤੇ—

ਬਖਸ਼ਿਆਂ ਹੋਇਆਂ
 ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ
 ਸੰਤਾਂ
 ਭਗਤਾਂ
 ਸਾਧ ਜਨਾਂ
 ਸਿਮਰਨ ਵਾਲਿਆਂ
 ਸਬਦ-ਸੁਰਤ ਵਾਲਿਆਂ

ਅਨਹਦ ਸਬਦ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਏ
 ਗੁਰੂ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਹੋਏ
 ‘ਨਾਨਕ ਘਰ ਦੇ ਗੋਲੇ’ ਬਣੇ ਹੋਏ
 ‘ਬੈਥੀਦ’ ਸੇਵਕ ਬਣੇ ਹੋਏ
 ਪ੍ਰੇਮ-ਸਵੈਪਨਾ ਦੀ ਮਸਤੀ ਵਾਲੇ
 ਪ੍ਰੇਮ-ਰਸ ਵਿਚ ਖੀਵੇ ਹੋਏ
 ਪ੍ਰੇਮ-ਪਿਆਲੇ ਨਾਲ ਨਸ਼ਟੀ ਹੋਏ
 ਚੁਪ-ਪ੍ਰੀਤ ਵਿਚ ਮਤਵਾਰੇ ਹੋਏ

ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਨ ਦਾ ਤਾਕੀਦੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ —

‘ਸਤਿ ਸੰਗਤ’
 ‘ਸਾਧ ਸੰਗਤ’
 ਦੈਵੀ ਸੰਗਤ
 ਆਤਮ ਸੰਗਤ
 ਸਚ ਸੰਗਤ
 ਗੁਰ ਸੰਗਤ
 ‘ਸੰਤ ਮੰਡਲੀ’
 ‘ਸਾਧ ਸਭਾ’
 ‘ਉਤਮ ਪੰਥ’
 ‘ਸੰਤ ਸਜਨ ਪ੍ਰਵਾਰ’

ਆਦਿ ਅਖਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਨਮਾਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਧ ਸਭਾ ਸੰਤਾਂ ਕੀ ਸੰਗਤਿ ਨਦਰਿ ਪ੍ਰਭੂ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ॥ (ਪੰਨਾ-437)

ਮੁਕਤਿ ਬੈਕੁੰਠ ਸਾਧ ਕੀ ਸੰਗਤਿ ਜਨ ਪਾਇਓ ਹਰਿ ਕਾ ਧਾਮ ॥ (ਪੰ.-682)

ਸੰਤ ਸਭਾ ਜੈਕਾਰੁ ਕਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਕਰਮ ਕਮਾਉ ॥

(ਪੰਨਾ-1411)

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਇਸ 'ਅਮੋਲਕ ਦੇਣ' ਅਥਵਾ 'ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਬੁੱਝਿਆ ਤੇ ਮੰਨਿਆ ਭੀ ਨਹੀਂ, ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਨਾ ਸੀ!!

'ਇਕੋ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰਿ'—ਉਪਰ ਦਸਿਆ ਜਾ ਚੁਕਿਆ ਹੈ, ਕਿ 'ਬਾਣੀ' ਅਥਵਾ 'ਸਬਦ' ਦੇ ਦੋ ਸਰੂਪ ਹਨ, ਇਕ ਸੂਖਮ ਤੇ ਦੂਜਾ ਸਬੂਲ, ਇਕ ਆਤਮਿਕ ਅਨੁਭਵੀ ਖੇਲ ਤੇ ਦੂਜਾ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਸਮਝ ਤੇ ਪਕੜ ਗੋਚਰਾ, ਇਕ ਸਰਬੱਗ ਤੇ ਦੂਜਾ ਦੇਸ਼-ਕਾਲ ਵਿਚ ਸੀਮਤ, ਇਕ ਅਟੱਲ ਤੇ ਦੂਜਾ ਨਾਸ਼ਵੰਤ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਇਕੋ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰਿ' ਦੇ ਦੋ ਪਹਿਲੂ ਹਨ—

ਇਕ ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ, ਤੇ

ਦੂਜਾ ਅਨੁਭਵੀ ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਦਾ।

ਅਸੀਂ ਵੱਡੀ ਭੁੱਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਜਦ ਅਤਿਅੰਤ ਸੂਖਮ ਆਤਮਿਕ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ ਸਮਝ ਕੇ, ਗਿਆਨ ਤੇ ਫਿਲਾਸਫੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਤੇ ਭੰਬਲ-ਭੂਸਿਆਂ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਆਸ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਦੁਰੇਡੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਸਿਰਲੇਖ ਪੰਗਤੀ ਵਿਚ ਆਏ ਲਫਜ਼ 'ਇਕੋ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰਿ' ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ 'ਅਨੁਭਵੀ ਵਿਚਾਰ', ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸੂਖਮ 'ਇਕਾ ਬਾਣੀ' ਅਥਵਾ 'ਸਬਦ' ਕੇਵਲ ਅਨੁਭਵੀ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਹੀ ਬੁੱਝਿਆ, ਸੀਝਿਆ, ਚੀਨਿਆ, ਪਹਿਚਾਨਿਆ, ਜਾਣਿਆ ਤੇ ਮਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਮੀਤ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਗੋਚਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਬੁੱਝਣਾ ਤੇ ਸੀਝਣਾ ਕਿਸੇ ਗੁੱਝੇ ਭੇਦ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਅਥਵਾ ਸਮਝਣ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਚੀਨਣਾ ਤੇ ਪਹਿਚਾਨਣਾ ਕਿਸੇ ਗੁਆਚੀ ਜਾਂ ਭੁੱਲੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਇਸ ਸਮੁੱਚੀ ਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ 'ਅਨੁਭਵੀ ਵਿਚਾਰੁ' ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਅਥਵਾ ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਏ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਮੇਲ ਅਤੇ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦਿਆਂ ਅਤੇ ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸ ਕਮਾਈ ਕਰਦਿਆਂ ਸਾਡੇ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਸਹਿਜੇ-ਸਹਿਜੇ ਕੱਟੀ ਜਾਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਮਨ ਹਲਕਾ ਹੋ ਕੇ ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚੋਂ ਗੁਬਾਰੇ ਵਾਂਗ ਉਤਾਂਹ ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਉਡਾਰੀਆਂ ਲਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਹੁਲਾਰੇ ਲੈਂਦਾ ਹੋਇਆ ਕਿਸੇ ਅਕਹਿ ਇਲਾਹੀ ਰਹਿਸ-ਮਈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀਆਂ ਲਿਸ਼ਕਾਂ ਮਾਣਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ, ਜਦ ਸਾਡੇ ਮਨ ਉਤੇ ਆਤਮਿਕ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀਆਂ ਝਲਕਾਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਅਨੁਭਵ ਖੁਲਦਾ ਹੈ।

ਇਸੇ ਅਨੁਭਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸਾਡਾ ਮਨ ਆਤਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਲ ਇਕ ਸੁਰ ਹੋ ਕੇ 'ਬਾਣੀ' ਅਥਵਾ 'ਅਨਹਦ ਸਬਦ' ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਮਈ ਤਤ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਸਮਝ-ਜਾਣ-ਬੁੱਝ-ਸੀਝ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ ਤਤ ਗਿਆਨ ਦਾ ਲਾਹਾ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਮੁਖਿ ਬਾਣੀ ਬ੍ਰਹਮੁ ਹੈ ਸਬਦਿ ਮਿਲਾਵਾ ਹੋਇ ॥ (ਪੰਨਾ-39)

ਸਬਦੈ ਸਾਦੁ ਜਾਣਹਿ ਤਾ ਆਪੁ ਪਛਾਣਹਿ ॥

ਨਿਰਮਲ ਬਾਣੀ ਸਬਦਿ ਵਖਾਣਹਿ ॥ (ਪੰਨਾ-115)

ਸਚਾ ਆਪਿ ਸਦਾ ਹੈ ਸਾਚਾ ਬਾਣੀ ਸਬਦਿ ਸੁਣਾਈ ॥ (ਪੰਨਾ-912)

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਤਤੁ ਵਖਾਣੀ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਵਿਚਿ ਆਈ ॥

ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਖੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਤੀ ਸੁਰਤੀ ਕਰਮਿ ਧਿਆਈ ॥ (ਪੰਨਾ-1243)

ਦੂਜੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਇਸ 'ਅਨਹਦ ਬਾਣੀ' ਅਥਵਾ 'ਅਨਹਦ ਸਬਦ' ਨੂੰ ਸਮਝਣ, ਬੁੱਝਣ ਅਤੇ ਇਸ ਤੇ ਤਤ ਗਿਆਨ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਥਵਾ 'ਅਨੁਭਵੀ ਵਿਚਾਰ' ਦਾ ਰੰਗ ਮਾਣਨ ਲਈ —

ਲਗਾਤਾਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ

ਸ਼ਬਦ ਕਮਾਈ

ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ

ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

ਗੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰ ਤੇ ਜਾਤੀ ਜਿ ਸਬਦਿ ਰਤੇ ਰੰਗੁ ਲਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-1346)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਵਾਕ 'ਇਹ ਬਾਣੀ ਜੋ ਜੀਅਹੁ ਜਾਣੈ, ਤਿਸੁ ਅੰਤਰਿ ਰਵੈ ਹਰਿ ਨਾਮਾ' ਦੀ ਆਤਮ-ਕਲਾ ਸਾਡੇ ਮਨ ਤੇ ਵਰਤ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਆਤਮ ਮੰਡਲ ਦਾ 'ਅਨੁਭਵੀ ਗਿਆਨ' ਦਿਮਾਗੀ ਖੋਜ ਦੀ ਪਕੜ ਅਥਵਾ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ।

ਜਦ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਕਰੰਟ ਦੀ 'ਛੋਹ' ਲਗਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਥਰ-ਕੰਬਣੀ (vibration) ਫਿਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਥਰ ਕੰਬਣੀ ਹਾਨੀਕਾਰਕ (destructive) ਹੈ।

ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਜਦ ਅਨੁਭਵੀ ਆਤਮਿਕ 'ਲਿਸ਼ਕ' ਅਥਵਾ 'ਸਬਦ' ਜਾਂ 'ਨਾਮ' ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਝਲਕਾਰਾ ਸਾਡੇ ਮਨ ਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਤਨ, ਮਨ ਅਤੇ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਨੋਖੀ ਅਤੇ ਅਕਹਿ ਰੁਣ ਝੁਣ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ —

ਸੁਖ
ਸ਼ਾਂਤੀ
ਠੰਢ
ਅਨੰਦ
ਪ੍ਰੀਤ
ਪਿਆਰ
ਪ੍ਰਿਮ ਰਸ
ਚਾਉ
ਮਹਾਰਸ

ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਪਰ ਇਸ ਰੁਣਝੁਣ ਦੇ ਸੁਆਦ ਅਤੇ ਰਸ ਨੂੰ ਅਖਰਾਂ ਜਾਂ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਬਿਆਨਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਜਹਾ ਬੋਲ ਤਹ ਅਛਰ ਆਵਾ ॥ ਜਹ ਅਬੋਲ ਤਹ ਮਨੁ ਨ ਰਹਾਵਾ ॥

ਬੋਲ ਅਬੋਲ ਮਧਿ ਹੈ ਸੋਈ ॥

ਜਸ ਓਹੁ ਹੈ ਤਸ ਲਖੈ ਨ ਕੋਈ ॥ (ਪੰਨਾ-340)

ਕਹਿਬੇ ਕਉ ਸੋਭਾ ਨਹੀ ਦੇਖਾ ਹੀ ਪਰਵਾਨੁ ॥ (ਪੰਨਾ-1370)

ਇਸ ਅਲੌਕਿਕ ਆਤਮਿਕ 'ਰੁਣਝੁਣ' ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਾ ਅਥਵਾ ਮਾਣਨਾ ਹੀ ਆਤਮਿਕ ਦਾਤ ਅਥਵਾ 'ਨਾਮ' ਜਾਂ 'ਸਬਦ' ਦਾ ਬੁੱਝਣਾ, ਸੀਝਣਾ, ਚੀਨਣਾ ਅਤੇ ਪਹਿਚਾਨਣਾ ਅਥਵਾ 'ਅਨੁਭਵੀ ਵਿਚਾਰ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਿਤਨੀ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਜਨਮਾਂ ਤੋਂ ਪਰਮਾਰਥ ਦੀ ਬਾਬਤ —

ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ-ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਿਆਂ
ਸੁਣਦਿਆਂ-ਸੁਣਾਉਂਦਿਆਂ
ਕਥਾ-ਵਾਰਤਾ ਕਰਦਿਆਂ
ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ
ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਕਰਦਿਆਂ

ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਕਰਦਿਆਂ

ਹੋਇਆਂ ਭੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦਰਸਾਏ 'ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ' ਅਥਵਾ ਅਨੁਭਵੀ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਬੁੱਝ, ਸੀਝ, ਚੀਨ, ਜਾਣ ਅਤੇ ਪਹਿਚਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ਅਥਵਾ ਜੀਵਨ ਦੇ ਨਿਜੀ ਤਜਰਬੇ ਵਿਚ ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕੇ !!

ਹਉਮੈ ਵਡਾ ਗੁਬਾਰੁ ਹੈ ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਬੁਝਿ ਨ ਸਕੈ ਕੋਇ ॥ (ਪੰਨਾ-560)

ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਤੀਖਣ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ ਮਾਇਕੀ ਅਥਵਾ ਮਾਦੀ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਖੋਜ ਵਿਚ ਇਤਨੇ ਖੁੱਭੇ ਅਥਵਾ ਮਸਤ ਹੋਏ ਹਾਂ, ਕਿ ਅੰਤ੍ਰਮੁਖੀ ਆਤਮਿਕ ਖੋਜ ਦੀ ਸਾਨੂੰ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਭਾਸਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਫੁਰਸਤ ਹੈ।

ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ ਦੇ 'ਝਲਕਾਰੇ' ਅਥਵਾ ਛੋਹ ਦੇ ਅਸਰ ਯਾ ਰਸ ਅਥਵਾ 'ਅਨੁਭਵੀ ਵਿਚਾਰ' ਨੂੰ ਅਖਰਾਂ ਯਾ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਪਰ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਅਨੋਖੇ ਆਤਮਿਕ ਤਜਰਬੇ ਨੂੰ ਇਉਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ—

ਅਨਹਦੋ ਅਨਹਦੁ ਵਾਜੈ ਰੁਣ ਝੁਣਕਾਰੇ ਰਾਮ ॥

ਮੇਰਾ ਮਨੋ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਰਾਤਾ ਲਾਲ ਪਿਆਰੇ ਰਾਮ ॥ (ਪੰਨਾ-436)

ਤਹ ਅਨਦ ਬਿਨੋਦ ਸਦਾ ਅਨਹਦ ਝੁਣਕਾਰੋ ਰਾਮ ॥

ਮਿਲਿ ਗਾਵਹਿ ਸੰਤ ਜਨਾ ਪ੍ਰਭ ਕਾ ਜੈਕਾਰੋ ਰਾਮ ॥

ਮਿਲਿ ਸੰਤ ਗਾਵਹਿ ਖਸਮ ਭਾਵਹਿ ਹਰਿ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਰੰਗ ਭਿੰਨੀਆ ॥ (ਪੰ.-545)

ਮੋਰੀ ਰੁਝ ਝੁਣ ਲਾਇਆ ਭੈਣੇ ਸਾਵਣੁ ਆਇਆ ॥

ਤੇਰੇ ਮੁਧ ਕਟਾਰੇ ਜੇਵਡਾ ਤਿਨਿ ਲੋਭੀ ਲੋਭ ਲੁਭਾਇਆ ॥ (ਪੰ.-557)

ਰੁਣ ਝੁਣੋ ਸਬਦੁ ਅਨਾਹਦੁ ਨਿਤ ਉਠਿ ਗਾਈਐ ਸੰਤਨ ਕੈ ॥

ਕਿਲਵਿਖ ਸਭਿ ਦੋਖ ਬਿਨਾਸਨੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜਪੀਐ ਗੁਰਮੰਤਨ ਕੈ ॥ (ਪੰ.-925)

ਮਾਈ ਗੀ ਪੇਖਿ ਰਹੀ ਬਿਸਮਾਦ ॥

ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਮੋਹਿਓ ਅਚਰਜ ਤਾ ਕੇ ਸ੍ਵਾਦ ॥ (ਪੰ.-1226)

ਹਾਂ ਜੀ, ਸਾਡੇ ਮਨ-ਤਨ ਤੇ ਜੋ ਆਤਮਿਕ ਛੋਹ ਦਾ ਸੋਹਣਾ, ਮਿਠਾ ਅਤੇ ਬਿਸਮਾਦੀ ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ—

ਰੁਝ ਝੁਣ

ਥਰ ਕੰਬਣੀ

ਅਨਹਦ ਝੁਣਕਾਰ

ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ
ਅਨਹਦ ਬਾਣੀ
ਅਨਹਦ ਨਾਦ
ਅਨਹਦ ਸਬਦ

ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ ਅਨੁਭਵੀ ਨਿਜੀ ਤਜਰਬੇ ਨੂੰ—

ਬੁੱਝਣਾ
ਸੀਝਣਾ
ਚੀਨਣਾ
ਜਾਣਨਾ
ਪਹਿਚਾਨਣਾ

ਅਥਵਾ ‘ਅਨੁਭਵੀ ਵਿਚਾਰ’ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪਰ ਇਹ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ ਦੀ ਖੇਲ—

ਨਿਰਾਲੀ ਹੈ
ਵਿਲੱਖਣ ਹੈ
ਅਚਰਜ ਹੈ
ਅੰਤ੍ਰ ਮੁਖੀ ਹੈ
ਚੁਪ ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ
ਪ੍ਰੇਮ-ਸਵੈਪਨਾ ਹੈ
ਬਿਸਮਾਦੀ ਹੈ
ਨਾਮ-ਖੁਮਾਰੀ ਹੈ
ਆਤਮ ਮਹਾਂ ਰਸ ਹੈ
ਆਤਮ ਰੰਗ ਹੈ

ਅਤੇ ਇਹ ‘ਅਚਰਜ ਖੇਲ’ ਬਾਹਰਮੁਖੀ, ਸਮਝੇ ਅਤੇ ਜਾਣੇ ਹੋਏ ਖਿਆਲਾਂ ਅਤੇ ਨਿਸਚਿੰਨਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗੀ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਵਿਲੱਖਣ ਹੈ।

‘ਆਤਮਿਕ ਤਜਰਬੇ’ ਅਥਵਾ ‘ਅਨੁਭਵੀ ਵਿਚਾਰ’ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਹੀ ਮਾਇਕੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਅਥਵਾ ਭਰਮ ਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਚਰਦਾ ਤੇ ਗਲਤਾਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ—

ਜਬ ਲਗੁ ਹੁਕਮੁ ਨ ਬੁਝਤਾ ਤਬ ਹੀ ਲਉ ਦੁਖੀਆ ॥
ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਣਿਆ ਤਬ ਹੀ ਤੇ ਸੁਖੀਆ ॥ (ਪੰਨਾ-400)
ਇਹ ਜਗਤੁ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਇਆ ਵਿਰਲਾ ਬੂਝੈ ਕੋਇ ॥ (ਪੰਨਾ-558)

ਮਾਨੁਖੁ ਬਿਨੁ ਬੂਝੇ ਬਿਰਥਾ ਆਇਆ ॥

ਅਨਿਕ ਸਾਜ ਸੀਗਾਰ ਬਹੁ ਕਰਤਾ ਜਿਉ ਮਿਰਤਕੁ ਓਢਾਇਆ ॥ (ਪੰ.-712)

ਹੁਣ ਸੁਆਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਨੁਭਵੀ ਵਿਚਾਰ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ?

ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੂਖਮ 'ਅਨੁਭਵੀ ਵਿਚਾਰ' ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ ਦੀ ਖੇਡ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਅਸੀਂ ਅਨੁਭਵੀ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੀਮਤ ਬੁੱਧੀ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠ ਕੇ, ਧਿਆਨ ਅਥਵਾ ਸੁਰਤ ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਸੁਰਤੀ ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਸਿਮਰਨ ਹੀ 'ਅਨੁਭਵੀ ਵਿਚਾਰ' ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਫਲ ਸਰੂਪ ਸਾਨੂੰ 'ਇਕਾ ਬਾਣੀ', 'ਇਕੋ ਸਬਦ' ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਜਾਂ ਅਨੁਭਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਅਸੀਂ ਸੁਰਤ ਦੁਆਰਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅੰਤ੍ਰ-ਮੁਖੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਸਾਨੂੰ ਕਦੇ ਭੀ ਆਤਮਿਕ ਖੇਲ ਦਾ 'ਤਤ ਗਿਆਨ' ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਬਾਕੀ ਬਾਹਰਲੇ ਬੁੱਧੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਸਭ ਅਧੂਰੇ ਤੇ ਫੋਕਟ ਹਨ।

ਸਭ ਕਿਛੁ ਘਰ ਮਹਿ ਬਾਹਰਿ ਨਾਹੀ ॥

ਬਾਹਰਿ ਟੋਲੈ ਸੋ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਹੀ ॥

(ਪੰਨਾ-102)

